

Tako so razložene še druge velikonočne "skrivnosti" in za marsikatero najde avtor tudi začetek, kako in kdaj je zašla v naše kraje in kakšen je bil nemara vzrok. Marsikdo bo razočaran, a s šegami je že tako, da ni nič narobe, če se katera pritihotapi čez mejo in prilagodi novim življenjskim razmeram.

Ob tako obširni temi, ki si ji jo izbral etnolog Damjan J. Ovsec, je docela nemogoče, da bi bila vsa poglavja enako obdelana. Velikonočne šege so med najbolj obširnimi pa tudi najbolj obdelanimi etnološkimi temami, tako v domači kot tuji literaturi. Zato bi pričakovali, da bo seznam literature daljši, pa ne zato, da bi bralec kontroliral, koliko znanja je bilo uporabljenega, ampak preprosto zato, da bi si to znanje lahko še poglobil. Posebno pomembno bi bilo navesti domače avtorje, ki so v preteklih desetletjih orali ledino na tem področju. A verjetno je bil eden od vzrokov za razmeroma kratek seznam virov in literature zahteva založbe po omejenem obsegu besedila. In s tem tudi poudarku na poljudnosti teksta.

Avtor na vsak način zasluži pohvalo za delo, ki ga je po tolikih letih pripeljal do knjižne izdaje. V današnji generaciji se takšnega enciklopedičnega dela že dolgo ni lotil kateri drug strokovnjak.

Tanja Tomažič

Zvezda Delak Koželj: *Etnologija in varstvo naravne in kulturne dediščine.*

Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2009, 106. str. (Vestnik; 21)

V enaindvajsetem zvezku Vestnika, serijske publikacije Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, je izšla monografija Zvezde Delak Koželj *Etnologija in varstvo naravne in kulturne dediščine*. Gre za skrajšano verzijo istoimenske magistrske naloge, ki jo je avtorica zagovarjala na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani leta 2007.

Vsebina knjige prinaša nove vpoglede v načine dela tistih etnologov, ki so zaposleni kot konservatorji za nepremično kulturno dediščino na sedmih regijskih območnih enotah Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije.

Delo je razdeljeno na sedem delov z dodanim izborom izrazov s strokovnega področja varstva nepremične kulturne dediščine. Poglavja so: Predgovor, Uvod, Etnološka veda po drugi svetovni vojni, Razvoj varstvenega koncepta v svetu in pri nas, Vloga etnologa konservatorja v varstveni dejavnosti, Etnolog konservator in kompleksne interdisciplinarne naloge ter Sklep.

Če si podrobneje ogledamo posamezna poglavja, lahko v Predgovoru iz besed direktorice Zavoda za varstvo kulturne dediščine dr. Jelke Pirkovič razberemo, da je vloga etnologa konservatorja v varstveni dejavnosti vsekakor priznana kot enakovredna

ostalim temeljnim disciplinam na Zavodu. Ta vloga je vidna predvsem v odnosu med konservatorji in ljudmi oziroma v interakciji med ljudmi in strokovno službo, ki pa ne zadeva zgolj evidentiranja, vrednotenja in vodenja različnih projektov obnov, temveč takšen odnos vodi do skupnega prepoznavanja vrednot v prostoru in v širši javnosti ter pripelje nenazadnje tudi do boljšega varstva zavarovanih enot dediščine. Uvodoma Koželjeva predstavi svoj pogled skozi dolgoletno delo v varstveni dejavnosti. Avtoričina teza je "...dejstvo, da etnologija kot znanstvena disciplina, ki preučuje kulturo in način vsakdanjega življenja, ni (še) dovolj jasno in ustrezno umeščena v varstveno dejavnost tako s teoretičnega, posredno pa tudi s praktičnega vidika". Še posebej glede na spremenjene družbene razmere – uvedba lastnine, razvoj etnologije, nove naloge varstvene dejavnosti v pomenu celostnega ohranjanja in nove pomene kulturne dediščine. Avtorica pravi, da vloga etnologa v varstveni dejavnosti še ni dovolj izkoriščena in da svoje vloge etnologi še nis(m)o prepoznali kot svoje priložnosti, posebej v razmerah, v katerih je vseskozi v širšem prostoru prisotno iskanje kulturnih identitet, in še nis(m)o poiskali ustreznega odgovora na vprašanja, kje, zakaj in kako varovati posamezno kulturno prvino in ne le izbrane kulturne dediščine.

V poglavju o etnološki vedi in njenem razvoju po drugi svetovni vojni predstavi najvidnejše predstavnike stroke na Slovenskem, Matijo Murka, Franja Baša, Rajka Ložarja, Borisa Orla, Vilka Novaka, Angelosa Baša, Slavka Kremenška in Ingrid Slavec Gradišnik ter sočasni pogled k tujim raziskovalcem načinov življenja ljudi v izbranem prostoru. Dotakne se tudi novih metodičnih in metodoloških pluralnosti, pri čemer podrobneje predstavi novejšo raziskavo s področja kulturne antropologije, katere predstavnik sta Borut Brumen in Rajko Muršič, ter novih usmeritev na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo in antropoloških pogledov na tujem. Delak Koželjeva poveže etnološko vedo z razvojem varstva naravne in kulturne dediščine, saj že vrsto let profesionalno deluje na tem področju. Razvoj varstvenega koncepta pri nas in v svetu podrobneje predstavi z osvetlitvijo najvidnejših predstavnikov na tem področju. Predstavi tudi mednarodne organizacije in konvencije, ki veljajo za varstvo kulturne dediščine tudi pri nas, med njimi so najpomembnejše: Unesco, Svet Evrope, ICOMOS, Beneška listina, Konvencija o varstvu stavbne dediščine, t. i. Granadska konvencija ... Nadalje predstavi tudi izobraževanje in druge vrste usposabljanja na tem področju, kakor tudi skrb za okolje in druge sodobne usmeritve in izzive. Enako je predstavljena še slovenska zakonodaja s področja varstva naravne in kulturne dediščine, tudi najnovejši zakon o varstvu kulturne dediščine iz leta 2008. Pri predstavitvi razvoja varstvenega koncepta na Slovenskem izhaja iz temeljev spomeniškega varstva, ki jih je postavil France Stele leta 1913, ko je postal konservator v Spomeniškem uradu za Kranjsko. Sledijo predstavniki umetnostnozgodovinskih, etnoloških, arhitekturnih in arheoloških strok do organizirane spomeniškovarstvene ustanove na slovenskih tleh danes.

Najpomembnejši del publikacije prinaša poglavje o vlogi etnologa konservatorja v varstveni dejavnosti. Čeprav so se že v zgodnjih obdobjih nastanka spomeniškovarstvene organizacije na Slovenskem ukvarjali s t. i. ljudskim stavbarstvom različni raziskovalci (Stanko Vurnik, Rajko Ložar in Anton Melik), jih ni zanimal varstveni vidik. Na področju varstva etnografskih spomenikov sta sprva odigrala najpomembnejšo vlogo umetnostna

zgodovinarja France Stele in France Mesesnel. Za varstvo t. i. etnografskih spomenikov pa se je v okviru Referata za etnografske spomenike v petdesetih letih zavzel šele Boris Orel. V nadaljevanju pa Franči Šarf, Jernej Šuštaršič, Ivan Sedej in Ada Bar Janša, saj so se etnologi v spomeniškovarstveni organizaciji zaposlili šele konec sedemdesetih in na začetku osemdesetih let 20. stoletja. Večje uveljavljanje poklica etnologa konservatorja in njegove vloge v spomeniškovarstveni dejavnosti se je začelo šele v osemdesetih letih 20. stoletja, ko so na takratnih regijskih Zavodih za varstvo naravne in kulturne dediščine zaposlili večje število etnologov. Delo etnologa konservatorja se je razširilo z zgolj tradicionalnega gledanja na t. i. ljudsko stavbarstvo na posameznikov odnos do stavbe in svojega bivalnega okolja ter na raziskovanje predvsem vzrokov za nastanek stavbe, njene predelave, dograjevanja, rušenja in prestavitve. Vloga etnologa konservatorja se je še povečala z vzpostavitvijo študijskega programa etnološkega konservatorstva na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo, saj se je vedno bolj utrjeval etnološki pogled na stavbo, območje in okolje, ki je v začetkih izhajal predvsem iz umetnostnozgodovinske metodologije.

Delak Koželjevi se zdijo posebej pomembni strokovni izzivi, ki se etnologu konservatorju odpirajo v varstveni organizaciji, kot na primer: varstvo in ohranjanje vsega kulturnega okolja (ne le kulturnih spomenikov in kulturne dediščine); celostno ohranjanje kulturne dediščine in kulturne raznolikosti; raziskave, interpretacije; posredovanje pomenov kulturne dediščine (ne le klasičnih, ampak tudi aktualnih) v preteklosti in sedanjosti; komunikacije, mediacije, marketing, upravljanje, mreženje dediščinskih potencialov (v sodelovanju z lastniki, upravljalci, predstavniki lokalnih skupnosti, državnih organov, nevladnih organizacij ipd.) ter trajnostno načrtovanje skladnega regionalnega razvoja in prostorskega planiranja. Na tem mestu je nemogoče podrobneje predstaviti vse naloge, ki čakajo etnologe konservatorje v varstveni organizaciji zaradi naše strokovne usposobljenosti in ki jih zaradi stalnega in nenehnega nalaganja različnih birokratskih postopkov težko uresničujemo. Avtorica predstavi tudi temeljna načela etnološkega konservatorstva, ki so po njenem: stalno vključevanje lokalnega prebivalstva/lastnikov pri prepoznavanju, razumevanju, vzdrževanju in odločanju v zvezi z dediščino; poznavanje dediščine drugih kot pomembne prvine razumevanja in spoštovanja drugih; nedeljiva obravnava kulturne dediščine z drugimi področji (tudi žive) kulture na izbranem prostoru; nedeljiva obravnava naravnih vrednot in kulturne dediščine; nedeljiva obravnava snovne in nesnovne dediščine. Delno te naloge etnologi konservatorji že izpeljujemo, a še enkrat poudarjam, da smo preobremenjeni z birokratskimi opravili, kot so izdajanje kulturnovarstvenih pogojev in soglasij v skladu z Zakonom o upravnem postopku in v skladu s posameznimi členi prostorske zakonodaje in zakonodaje s področja graditve objektov. Delak Koželjeva posebej izpostavi premajhno zastopanost raziskovalnega dela, s pomočjo katerega bi etnolog konservator lažje strokovno argumentiral zahteve varstva ob vse bolj agresivni politiki prostora in agresivnih posameznih investitorjih.

Nadalje izpostavi tudi sistem vrednotenja kulturne dediščine kot enega izmed bistev konservatorjevega dela, ki se pri kulturni dediščini kaže v dveh sklopih: v kulturnih vrednostih (identitetne vrednosti, temelječe na prepoznavanju; relativno

umetniška ali tehnična vrednost, temelječa na raziskavah; vrednost redkosti, temelječa na statistiki) in v sodobnih družbenoekonomskih vrednostih, kamor uvršča ekonomske, funkcionalne, izobraževalne, družbene in politične vrednosti. Avtorica predstavi še vlogo etnologa konservatorja v sistemu kompleksnih in interdisciplinarnih nalog: vlogo etnologa pri regionalnem razvoju in pri načrtovanju prostora ter vlogo etnologa na varovanih območjih in pri načrtovanju novogradenj. Še zlasti vloga etnologa pri določanju varovanih območij zna biti problematična s strani naravovarstvenikov, ki kulturno dediščino pogosto izključujejo, zato sodelovanje med obema organizacijama ne poteka najbolj usklajeno.

354 Študija *Etnologija in varstvo naravne in kulturne dediščine* je zastavljena zelo široko, obravnava vse faze razvoja slovenske etnologije in njenega vključevanja v procese varstvene dejavnosti, težave pri usklajevanju etnološke stroke z varstveno dejavnostjo pa tudi popolnoma sodobne teoretične poglede na delo etnologa konservatorja v službi za varstvo kulturne dediščine, predstavlja nove izzive, načine dela in poti, ki vodijo do večje vključenosti etnologa v spomeniškovarstveno dejavnost in v sodelovanju z ostalimi delujočimi na tem področju povečanje njegove vloge tudi širše. V primerjavi s Hazlerjevim delom *Podreti ali obnoviti? Zgodovinski razvoj, analiza in model etnološkega konservatorstva na Slovenskem*, je delo Delak Koželjeve veliko bolj teoretično. Oba enako poudarjata vlogo etnologa konservatorja v spomeniškovarstveni ustanovi. Tudi Hazler predstavi razvojni preplet etnologije in konservatorstva teoretično, naniza pa več modelov varstva etnološke dediščine in spomenikov predvsem v praksi etnologovega prizadevanja pri temeljnem delu, ki je fizična obnova stavb, območij ali skupin stavb.

Delo *Zvezde* Delak Koželj je namenjeno predvsem konservatorjem, ki bodisi delajo v varstvenih ustanovah bodisi se s tem delom seznanjajo med študijskim izobraževanjem ali pa se bodo v bodoče podali v konservatorski poklic. Delo je pomembno tudi za druge discipline, ki se pri svojem delu srečujejo z delom etnologa konservatorja, kot so krajska arhitektura, arhitektura, umetnostna zgodovina, zgodovina, prav tako pa tudi za pripravljavce različnih dokumentov znotraj varovanja prostora in okolja, za pripravo prostorskih dokumentov države in lokalnih skupnosti.

Mojca Tercelj Otorepec

Bruno Volpi Lisjak: *Tržaško morje: kraška obala, mesto in vasi*. Koper: Libris, 2010, 205 str., ilustr. (Zbirka Morje / KD Ribiški muzej Tržaškega)

“Kulturno društvo RIBIŠKI MUZEJ TRŽAŠKEGA PRIMORJA beleži v svojem statutu, da ima poleg reševanja, zbiranja, ohranjanja in ovrednotenja obmorske kulturne dediščine namen izdajati raziskovalna dela in vsake vrste literaturo na to tematiko.” Programska usmeritev skupine Slovencev iz Trsta in okolice, zapisana na prvi strani